

Osallisuusohjelma Laitilan kaupunki

Kaupunginhallitus 26.3.2024 § 89

Sisälllys

Osallisuuden määritelmä ja kunnat osallisuuden edistäjinä	3
Osallisuuden edistäminen Laitilan kaupungissa	4
Periaatteet ja tavoitteet.....	4
Menetelmät ja toimintatavat.....	6
Kuntavaalit ja äänestäminen	6
Vaikuttamistoimielimet.....	6
Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen jaosto.....	7
Neuvotteluelimet, hankkeet ja työryhmät.....	7
Kuntalaisaloitteet	7
Kuntalaisillat, työpajat ja keskustelutilaisuudet.....	8
Kunnallinen kansanäänestys.....	8
Viestintä ja tiedotus.....	9
Kuntalaiskyselyt.....	9
Asiakaspalvelukäytännöt sekä asiakaspalautteen orgaaninen keruu ja käsittely.....	9
Jalkautuminen kentälle.....	10
Kuntalaistikit ja palvelupyynnöt	11
Sosiaalinen media.....	11
Kaupunginvaltuuston kokousten live-lähetys ja televisiointi.....	12
Yhdessä enemmän – osallistavan budjetoinnin prosessi	12
Yhteistyö yhdistysten ja muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.....	13
Avustukset.....	13
Kokeilut ja uudet mahdollisuudet.....	15
Lähteet	15

Osallisuuden määritelmä ja kunnat osallisuuden edistäjinä

Osallisuus tarkoittaa osallisena olemista: mahdollisuutta osallistua esimerkiksi elinympäristönsä kehittämiseen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa tai paikallisyhteisöissä toimimalla. Osallisuuden kokemus on yhteydessä aktiiviseen toimijuuteen ja siihen, että kokee tulevaisuutensa nähdyn ja kuullun. Osallisuuden kokemus on siis vahvasti kytköksissä yksilön hyvinvointiin. Yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi merkityksellisiä ovat rakenteet: yhteiskunnan organisaatiot ja instituutit voivat mahdollistaa erilaisin keinoin yksilön mahdollisuuden osallistua.

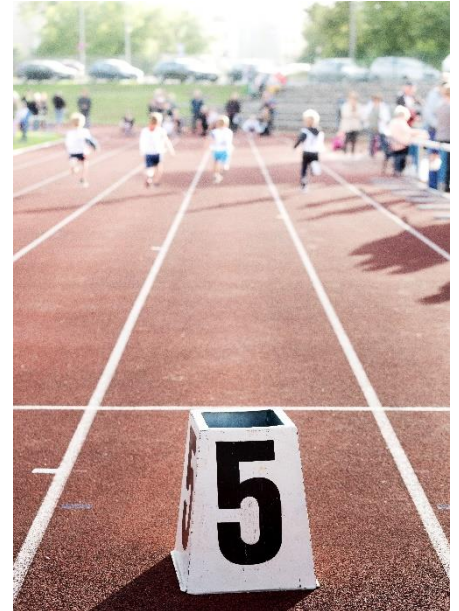
Kuntalaki edellyttää kunnan asukkaiden ja palvelujen käyttäjien osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämistä. Vastuussa monipuolisten ja vaikuttavien mahdollisuuksien ja menetelmien käytöstä ovat kunnanvaltuustot.

Kunnat ovat tapahtuneiden ja meneillään olevien uudistusten (sote- ja TE-palvelu -uudistukset) vuoksi tilanteessa, jossa ne kehittävät omaa rooliaan uuteen suuntaan. Kuntaliiton toimitusjohtaja on kuvannut, että kunnat ovat matkalla kohti entistä itsenäisempiä elinvoiman ja osallisuuden keskuksia. Osallisuuden edistämisen teemat ovat siis tänä päivänä ajankohtaisempia kuin koskaan. Työtä on silti kunnissa tehty jo pitkään ja osallisuustyön kehittämiseen on alettu panostaa enenevässä määrin lähihistoriassa. Vuonna 2019 tehdyssä Kuntaliiton tutkimuksessa jo tunnistettiin, että kunnat tarjoavat entistä enemmän mahdollisuuksia osallistua.

Osallisuuden edistäminen on tärkeä osa myös toista lain edellyttämää kuntien tehtävää: yhdenvertaisuustyötä. Lähtökohtaisesti kuntien palvelut tarjoavat saavutettavasti kaikille samaa. Tarkempi tarkastelu voi kuitenkin tuoda esiin saavutettavuushaasteita tietyille ryhmille. Osallistamalla kuntalaisia palvelujen suunnitteluun ja kehittämiseen, voidaan päästä kiinni mahdollisiin saavutettavuushaasteisiin. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi osallistamisen merkitys on siis kriittinen.

Kunta voi edistää osallisuutta monella eri tasolla: tieto-, suunnittelu-, päätöksenteko- ja toimeenpano-osallisuudella. Tieto-osallisuudella tarkoitetaan sitä, että kunta tuottaa saavutettavalla tavalla tietoa asukkailleen mahdollistaen palvelujen käytön ja osallistumisen. Suunnitteluosallisuuden toteuttamisessa pyritään erilaisin tavoin luomaan mahdollisuuksia olla mukana palvelujen ja toiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä. Päätöksenteko-osallisuutta on yksinkertaisuudessaan esimerkiksi kuntavaaleissa äänestämisen: osallistumista siis itse ja ympäristöön koskevaan päätöksentekoon. Toimeenpano-osallisuudella tarkoitetaan sitä, että asukkaalla on konkreettisesti mahdollisuus osallistua palvelujen tuottamiseen.

Osallisuuden edistämisen tulisi olla sosiaalisesti kestävä. Helposti kunnissa keskitytään päätöksenteko-osallisuuteen, mutta tärkeää olisi tunnistaa arjen osallisuuden merkitys. Minkälaiset ovat kuntalaisten todelliset mahdollisuudet ja valmiudet osallisuuteen? Miltä yksilön osallisuuden kokemus kokonaisuutena kunnassa näyttää? Tärkeää kunnissa olisi antaa tilaa aidolle vuoropuhelulle, jotta käsitys näistä seikoista saataisi luotua. Vuoropuhelua tulisi lisäksi syntyä niin, että sitä käytäisi eri kohderyhmät huomioiden.

Hyvällä osallisuustyöllä tuetaan saavutettavuuden ja kuntalaisten yhdenvertaisuuden toteutumista

Muiden kuntien tapaan kuntalaisten joukko on myös Laitilassa hyvin heterogeeninen. Esimerkiksi äidinkieleltään kuntalaiset jakaantuvat lukuisiin ryhmiin. Miten kuntana voidaan varmistua siitä, että osallisuuden edellytykset olisivat esimerkiksi kaikille heille mahdollisimman yhdenvertaiset? Osallisuustyön ympärillä olevat kysymykset ja haasteet eivät ole sen kaltaisia, jotka ratkeaisivat yksittäisillä teoilla tai tavoitteilla. Se vaatii jatkuvaa työtä ja pyrkimystä saada osallisuustyö organiseksi osaksi kunnan prosesseja.

Kunnan tulisi arvioida omaa onnistumistaan osallisuuden edistämässä aktiivisesti. Arviointia varten tarvitaan tavoitteita, joiden saavuttamista voidaan seurata ja todentaa. Tässä osallisuusohjelmassa Laitilan kaupungin tavoitteita osallisuuden edistämässä kuvataan sekä menetelmiä ja toimintatapoja, jotka kaupunki on ottanut käyttöönsä tavoitteiden saavuttamiseksi.

Osallisuuden edistäminen Laitilan kaupungissa

Periaatteet ja tavoitteet

Laitilan kaupungin pitkäaikaisena mottona tai visiona on ollut "Mainiampi Laitila". Voimassa olevassa valtuustostrategiassa (2022-2025) Laitila kuvataan vetovoimaisena asuinpaikkana ja haluttuna yhteistyökumppanina, jossa on monipuoliset palvelut ja jossa syntyy uutta ja oivaltavaa jatkuvasti. Kaupungin arvoja ovat tulevaisuuslähtöisyys, rohkeus ja kehittyvyys, asukas- ja yrityslähtöisyys sekä yhdenvertaisuus. Strategiseksi päämääräksi on otettu kestävä ja tasapainoinen talous, vastuu ympäristöstä, tavallista paremmat peruspalvelut, ketterä mukautuminen muutoksiin ja hyvinvoiva henkilöstö.

Osallistamalla saadaan kehitettyä kaupungin palveluja tavallista paremmiksi. Näin on toimittu esimerkiksi kirjastossa. Laitilasta voi lainata kirjojen lisäksi esimerkiksi pyörän, kävelysauvat tai energiankulutusmittarin!

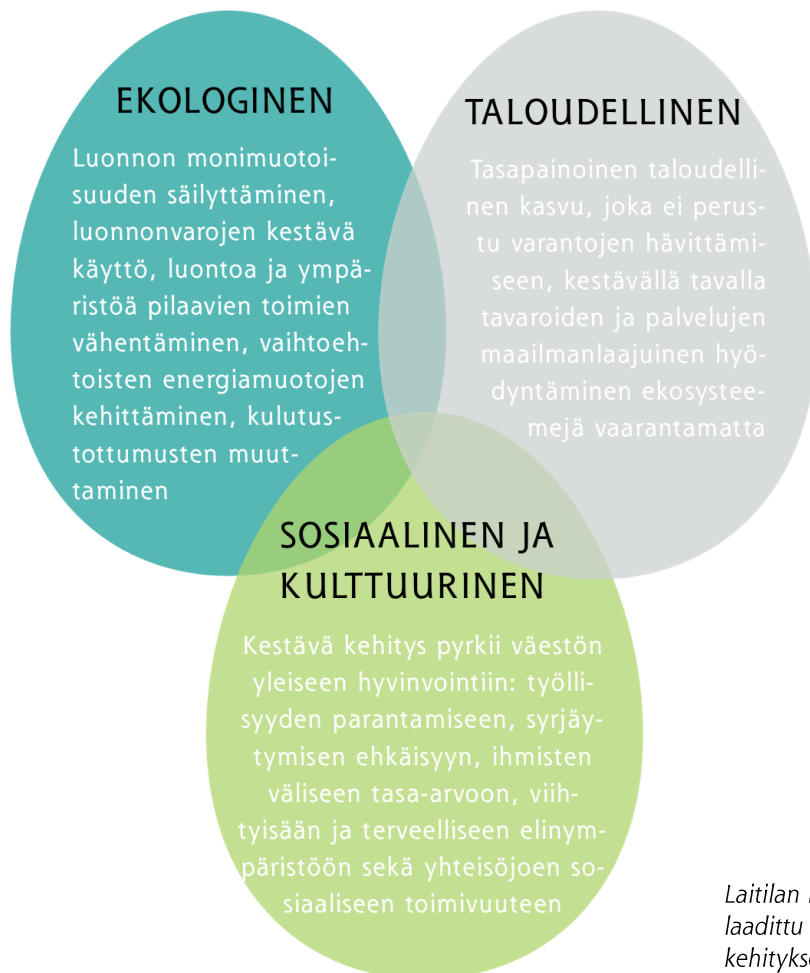
Strategian perusteella voidaan osallisuuden edistämisen näkökulmasta todeta, että periaatteelliset lähtökohdat ovat varsin otolliset. Esimerkiksi palvelujen kehittäminen tavallista paremmiksi lähtee asiakkaiden tarpeista ja niiden toteuttamisesta. Asukas- ja yrityslähtöisyys sekä yhdenvertaisuus arvoina kertovat vahvaa kieltään siitä, että tahtotila ja tarve aktiiviselle kuntalaisten ja muiden sidosryhmien osallistamiselle on olemassa.

Tavoitteiksi Laitilan kaupungin osallisuuden edistämässä johdetaan edellä esitetyistä periaatteista:

- **Osallisuuden edistämisen kattavuus:** osallisuuden edistämisen keinoja toteutetaan mahdollisimman kattavasti kunnan eri palveluissa
 - o tavoitetilana edistää osallisuutta kattuen kaikki kunnan palvelut
- **Yhdenvertaisuuden toteutuminen:** osallistamisessa huomioidaan eri kuntalaisryhmät ja osallistamisen onnistumista arvioidaan sen mukaan, miten eri ryhmät on huomioitu ja saatu mukaan

- o kuntalaiset huomioidaan samanarvoisesti sukupuolesta, iästä, alkuperästä, kansalaisuudesta, kielestä, uskonnosta ja vakaumuksesta, mielipiteestä, poliittisesta tai ammattiyhdistystoiminnasta, perhesuhteista, vammasta, terveydentilasta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä ominaisuudesta riippumatta
- **Kestävän kehityksen osa-alueiden huomioon ottaminen:** osallisuustyössä otetaan huomioon niin ekologisesti, taloudellisesti kuin sosiaalisesti ja kulttuurisestikin kestävä kehitys
- o HINKU-kuntana Laitila pyrkii edistämään kestävästä kehitystä

Kestävän kehityksen osa-alueet

Laitilan HINKU-työtä varten laadittu kaavio kestävän kehityksen osa-alueista

Menetelmät ja toimintatavat

Vaikka osallisuusohjelmaa ei dokumenttina ole Laitilan kaupungilla aiemmin ole laadittuna, eivät osallisuuden edistämisen menetelmät ja toimintatavat ole suinkaan kaupungissa uusia. Jotkut niistä ovat olleet käytössä jo vuosikymmeniä, jotkut taas on otettu käyttöön vähän aika sitten. Menetelmien ja toimintatapojen luetteloon on lisätty myös kokeilut ja halutaan tunnistaa se, että uusia työkaluja otetaan osallisuustyössä varmasti lähitulevaisuudessakin käyttöön.

Osallisuusohjelma on luonteeltaan sellainen dokumentti, jota tulee päivittää tietyin väliajoin. Kuitenkaan sen päivittämistä ei varmasti pystytä vuosittaisella tasolla tekemään, ja sen vuoksi käytännöt varmasti kehittyvät nopeammin kuin itse dokumentti. Menetelmien ja toimintatapojen listaus ei siis välttämättä ole lukuhetkellä täysin tyhjentävä ja ajantasainen. Siihen on kuitenkin pyritty listaamaan keinot sillä tasolla, että yleiskuva kaupungin toimista osallisuustyön eteen käy selväksi.

Kuntavaalit ja äänestäminen

Päätöksenteko-osallisuuden keskeinen keino ja kunnan toiminnan kivijalka ovat tietysti kuntavaalit. Niissä valitaan neljän vuoden välein kuntien valtuustoihin valtuutetut käyttämään kuntien ylintä päätösvaltaa. Valtuustossa päätetään esimerkiksi kunnan strategiasta ja talouden toteuttamisesta. Äänestämällä omia arvojaan vastaavaa ehdokasta, kuntalaisella on suora vaikutusmahdollisuus kunnan päätöksentekoon ja siten myös omaan arkeensa vaikuttaviin päätöksiin.

Laitilan kaupunginvaltuustossa on 31 valtuutettua. Äänestäminen kuntavaaleissa on yksi tärkeimmistä tavoista osallistua kunnan kehittämiseen.

Kunnat ovat velvollisia järjestämään paikallisella tasolla kuntavaalien lisäksi myös muut vaalit (eduskunta-, presidentin-, alue- ja europarlamenttivaalit) sekä mahdolliset kansanäänestykset. Osallisuuden edistämisen kannalta kunnilla on siis merkittävä rooli edistää yhteiskunnallista osallisuutta. Se, miten äänestäminen kunnassa hoidetaan – äänestyspaikkojen järjestäminen, niiden aukioloaika ennakoäänestyksen aikaan ja paikallistason tiedottaminen vaaleista – vaikuttavat äänestysaktiivisuuteen ja osallisuuden kokemukseen.

Laitilan kaupunki tunnistaa tärkeän roolinsa tässä työssä ja pyrkii järjestämään äänestämisen olosuhteet mahdollisimman otollisiksi kuntalaisille. Laitila on monesti maakuntansa äänestysaktiivisuusvertailussa epäaktiivisimpia kuntia. Syyt siihen ovat monisyisiä, mutta myös äänestämisen olosuhteiden kehittämiseen ja aktiiviseen tiedottamiseen on syytä jatkossakin panostaa.

Vaikuttamistoimielimet

Vaikuttamistoimielimet ovat tietyn väestöryhmän osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi asetettuja ryhmiä. Kuntalaki edellyttää nuorisovaltuuston, vanhusneuvoston ja

vammaisneuvoston asettamisen. Laitilassa on näiden lisäksi myös monikulttuurisuusneuvosto, jonka tehtäviä ovat muun muassa maahanmuuttajien kotoutumisen edistäminen, monikulttuurisuuteen liittyvien ajankohtaisten kysymysten seuraaminen, eri kulttuurien välisen vuoropuhelun edistäminen ja eri toimijoiden ja tahojen välisen yhteistyön lisääminen. Toimielimet kokoontuva aktiivisesti ja ne voivat osallistua päätöksentekoon aloitteiden ja lausuntojen kautta. Nuorisovaltuuston nimeämällä edustajalla on läsnäolo- ja puheoikeus valtuuston, valiokuntien ja jaostojen kokouksiin.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen jaosto

Vuoden 2023 alusta alkaen Laitilan kaupungissa on toiminut kaupunginhallituksen alaisena elinvoimajaoston lisäksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen jaosto. Yksi sen tehtävistä on vastata kaupungin asukkaiden ja palvelujen käyttäjien mahdollisuudesta osallistua palveluiden suunnitteluun ja kehittämiseen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulmasta.

Neuvotteluelimet, hankkeet ja työryhmät

Kaupunginjohtaja voi asettaa tilapäisiä työryhmiä ja neuvotteluelimiä. Pitkäaikaisesti kaupungissa on toiminut esimerkiksi kylien neuvottelukunta. Kaupunginhallitus voi myös nimetä työryhmiä, kuten se viimeisen strategian myötä nimesi kaksi elinvoimahankkeen työryhmää: keskustan kehittämisen ja elävien kylien työryhmät. Kaupungissa on myös esimerkiksi erilaisten hankkeiden tiimoilta työryhmiä. Erilaisten hankkeiden ja työryhmien sateenvarjo onkin kokonaisuudessaan kirjava ja laaja kokonaisuus. Ne ovat luonteeltaan ja päämääriltään hyvin erilaisia. Monesti kuntakontekstissa toimiessaan niihin sisältyy silti kuntalaisten ja kunnan sidosryhmien osallistamistarpeita. Esimerkiksi mainittuihin elinvoimahankkeisiin on ollut nimettynä luottamushenkilöitä, yhdistysten ja yritysten edustajia ja kiinteistöjen omistajia.

Erilaisia hankkeita ja päämääriä edistäessään kaupunki pyrkii tunnistamaan osallistamisen mahdollisuudet ja tarttumaan niihin matalalla kynnyksellä.

Kuntalaisaloitteet

Kunnan asukkaalla, kunnassa toimivalla yhteisöllä ja säätiöllä sekä sillä, joka omistaa tai hallitsee kiinteää omaisuutta kunnassa, on oikeus tehdä aloitteita kunnan toimintaa koskevissa asioissa. Näin todetaan kuntalaisissa ja aloiteoikeus on ollut olemassa vuodesta 1976 asti. Siitä huolimatta aloitteet ovat edelleen vähän käytetty vaikuttamisen muoto kunnassa kautta maan, myös Laitilassa. Laitilan kaupunki on päättänyt vuonna 2024 ottaa käyttöön sähköisen kuntalaisaloite.fi -palvelun, jonka

Osallistamiskeinot ovat monien hankkeiden edistämisessä tärkeitä. Esimerkiksi avoimilla työpajoilla voidaan helposti osallistaa kuntalaisia ja sidosryhmiä.

osaltaan toivotaan helpottavan aloitteiden tekemistä ja mahdollisesti myös innostavan suurempaan aloiteaktiivisuuteen. Kuntalaisaloite on suoran vaikuttamisen väline, jonka avulla kuntalainen voi nostaa esiin ajankohtaisen asian tai ongelman, sekä herätellä päättäjiä kiinnittämään siihen huomiota.

Kuntalaisillat, työpajat ja keskustelutilaisuudet

Esimerkiksi palvelujen kehittämisen tai ajankohtaisten valmistelussa olevien asioiden eteenpäin

Asiantuntijapuheenvuorot voivat houkutella kuntalaisiltoihin paljonkin osallistujia. Vireät kylät -kuntalaisillassa vuonna 2019 oli puhumassa Jenni Airaksinen.

työstämiseksi kuntalaisten osallistamista ja kuulemista varten voidaan järjestää kuntalaisiltoja, työpajoja ja keskustelutilaisuuksia. Niiden etuna on vuorovaikutteisuus ja tilaisuuksissa syntyvät keskustelut, joiden myötä yksittäisiin asioihin päästään pureutumaan subjektiivisemmin ja syvemmin kuin esimerkiksi sähköisen kyselyn kautta. Järjestelyiden osalta ne silti vaativat monesti enemmän ja osallistumisaktiivisuus voi silti monesti jäädä vaatimattomaksi. Laitilassa on näitä keinoja silti käytetty aktiivisesti ja niillä on oma tärkeä sijansa kuntalaisten osallistamisessa. Osallistamisen ytimessä oleva osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemus vahvistuvat eniten juurikin näissä kasvokkain tapahtuvissa tilaisuuksissa, joissa pystyy hetkessä saamaan kysymyksilleen vastauksia tai

kommenteilleen vastaanottajia.

Keskustelutilaisuuksista saatetaan käyttää myös nimitystä kuulemistilaisuudet, mutta huomionarvoista on erottaa "kuuleminen" edellä mainituista keinoista. Kuuleminen voi terminä liittyä maankäyttö- ja rakennuslaissa määriteltyihin kuulemisiin, joita kuntakin tarvittaessa tekee. Osallistamiskeinoista puhuttaessa kuulemistilaisuuksilla viitataan kuitenkin eri menettelyyn.

Kunnallinen kansanäänestys

Kuntalaki mahdollistaa kunnallisten kansanäänestysten järjestämisen. Kansanäänestys on luonteeltaan neuvoa-antava ja valtuuston tulee päättää sellaisen järjestämisestä. Kunnallisia kansanäänestyksiä on Suomessa järjestetty esimerkiksi kuntaliitoksista. Kuntalaisaloite.fi -palvelun kautta kuntalainen voi antaa aloitteen kunnallisen kansanäänestyksen järjestämisestä. Kansanäänestysaloitteen voi tehdä vähintään neljä prosenttia 15 vuotta täyttäneistä kunnan asukkaista. Valtuuston on viipymättä päätettävä, toimitetaanko aloitteessa tarkoitettu kansanäänestys. Kunnallisia kansanäänestyksiä ei ole Laitilassa suoritettu, mutta muiden kuntien tapaan nekin ovat kuntalaisille mahdollisia tapoja vaikuttaa.

Viestintä ja tiedotus

Yksi merkittävimmistä asioista kuntalaisten osallisuudessa on se, että he saavat riittävästi tietoa kunnan toiminnasta: sen palveluista, suunnitelmista, päätöksenteosta, yhteydenottokanavista. Ilman tietoa on mahdotonta luoda näkemyksiä tai pyrkiä vaikuttamaan siihen, mihin suuntaan kuntaa toivoisi kehitettävän. Viestintä kokonaisuutena on kuntaorganisaatiossa syönyt sisäänsä paljon: sitä tekevät osaltaan kaikki työntekijät ja kanavia on lukuisia. Viestinnän linjauksia on kirjattu kaupungin viestintästrategiaan. Oleellista osallisuuden kannalta on viestinnän saavutettavuus: se, että tieto on helposti löydettävää ja ymmärrettävää. Viestintästrategiassa viestintä tunnustetaan vahvasti osaksi kaupungin palvelutehtävää ja hyvinvointityötä.

Laitilan kaupungilla onkin aktiivinen ote viestintään ja siinä huomioidaan monikanavaisuus. Niin perinteiset keinot, kuten asiakaslehti, lehti-ilmoitukset, kuulutus- ja ilmoitustaulut, kuin myös lukuisat sähköiset kanavat kuuluvat siihen. Viestinnän kokeiluilla pyritään löytämään uusia tapoja saavuttaa kuntalaisia. Tiedotustilaisuuksia voidaan myös järjestää ja ne eroavat aiemmin kuvatuista keskustelutilaisuuksista juurikin luonteensa vuoksi: niiden tavoite on ennen muuta tiedon välittäminen, eikä niinkään keskustelun käyminen.

Kuntalaiskyselyt

Kyselyjen järjestäminen on yksi useimmin käytetty keino osallistaa kuntalaisia Laitilassa. Nykyisellään kyselyjä järjestetään monesti pelkästään sähköisinä, mutta toisinaan kyselyn paperinen täyttäminen esimerkiksi kaupunginkirjastossa saatetaan mahdollistaa. Apua sähköiseen täyttämiseen toisaalta on aina myöskin kirjastossa tarjolla, minkä vuoksi paperilomakkeita ei juurikaan enää kyselyissä käytetä. Kyselyt ovat kaupungin kannalta helppo tapa kerätä mielipiteitä ja näkemyksiä, mutta myös kuntalaisten kannalta helppo ja nopea tapa osallistua. Vastausaktiivisuus kyselyihin on Laitilassa ollut perinteisesti hyvällä tasolla. Kyselyjen tuloksista on pyritty myös aktiivisesti ja selkeästi viestimään, jolloin kyselyihin vastaamisen vaikuttavuudesta on kuntalaisille jäänyt selkeä näkemys.

Asiakaspalvelukäytännöt sekä asiakaspalautteen organisaatio ja käsittely

Se, miten kaupunki järjestää asiakaspalvelun, on tärkeää osallisuuden kannalta. Monesti, kun kuntalainen haluaa vaikuttaa kunnan palveluihin, hän pyrkii suoraan kontaktiin palvelua hoitaviin viranhaltijoihin tai työntekijöihin. Jos yhteydenotto ja henkilöiden saavuttaminen on vaikeaa, ei kokemus osallisuuden toteutumisesta ole hyvä. Montaa yhteydenottoyritystä ei myöskään voida kuntalaiselta odottaa.

Mainiimpi Laitila -tiedote 1/2024 JULKINEN TIEDOTE
Tiedote jaetaan kaikkiin Laitilan talouksiin ja se sisältää tietoa kaupungin toiminnasta ja muuta asukkaita koskettavaa tietoa.

Laitila

Liiku
LIIKUEN LÄPI VUODEN

Liiku talvella -kampanja on käynnissä
Liiku talvella -kampanja järjestetään 10.1.-31.3. Liikuntamuotoina ovat hiihto, kävely, sauvakävely, juoksu, lumikenkäily, maasto-pyöräily, potkukelkka, pyöräily, luistelu ja retkiluistelu, eli huonokaan talvi ei siis estä liikkumista! Myös soveltava liikunta on huomioitu kampanjassa, joten se soveltuu kaikille ikään tai tasoon katsomatta.

Laitila voitti omassa sarjassaan Syyssiikkuja -kampanjan. Eiköhän oteta tämänkin kampanjan voitto kotiin!

Kampanjassa voit kirjata suorituksesi mobiili nettisovelluksella tai paperiselle liikuntakortille:
1. Mobiili- tai nettisovellus, jonka saat maksutta Google Play tai App Store kaupasta. Sovellus toimii henkilökohtaisella tunnuksella.
2. Liikuntakortti, jonka voit tulostaa Laitilan kaupungin kotisivuilta www.laitila.fi/liikkuenlapivuoden
Huom! Jos kirjaat kilometrisi liikuntakortille, muistathan palauttaa kortin liikuntatoimelle viimeistään 2.4.

Mainiimpi Laitila -tiedotteen jakelu
Kädessäsi olevaa Mainiimpi Laitila -tiedotetta tulee vielä vuoden 2024 aikana kolme kertaa: 27.3., 28.8. ja 23.10. Tiedote on kaupungin uusi kokeilu. Sillä pyritään tavoittamaan myös niitä kuntalaisia, jotka eivät aktiivisesti sähköisiä viestintäkanavia seuraa. Kannustamme kuitenkin ajantasaisen tiedon äärelle kotisivuille www.laitila.fi, jos siihen on mahdollisuus.

Tulevat varttuneen väen tapahtumat
Laitilan kaupunki ja Laitilan Vanhainmuki ry järjestävät kussakin +65 -vuotiaalle suunnattuja virkistystapahtumia. Tapahtumien sisältöt vaihtelevat ulkoilutapahtumista asiantuntija-luontoisiin, yhteislaulutilaisuuksiin, visailuihin, kisailuihin jne. Tapahtumista ilmoitetaan Laitilan Sanomien Tapahtuma- sekä Yhdistyksen toimivapaalistoilla. Tervetuloa osallistumaan!
-to 25.1. klo 13.00 +65v. tapahtuma
-ti 6.2. klo 13.00 Iloinen Iltapäivä Opistotalolla
-to 15.2. klo 13.00 +65v. tapahtuma
-ti 12.3. klo 13.00 Iloinen Iltapäivä Opistotalolla
-to 14.3. klo 13.00 +65v. tapahtuma

Keväällä on kahdet vaalit
Kevään aikana järjestetään presidentinvaalit ja euro-parlamenttivaalit. Presidentinvaalin ennakkoäänestys onkin jo käynnissä ja se kestää 23.1. asti. Varsinaisen vaalipäivä on 28.1. Tiedot äänestimisestä on lähetetty kotiin äänioikeusilmoituksessa. Paperipostin sijaan ilmoitus on voinut tulla myös sähköiseen Suomi.fi -palveluun, jos sen on ottanut käyttöön. Mahdollisen toisen kierroksen ennakkoäänestys on 31.1.-6.2. ja varsinaisen vaalipäivä 11.2. Euro-parlamenttivaalin ennakkoäänestys on 29.5.-4.6. ja varsinaisen vaalipäivä 9.6. Myös niistä lähetetään äänioikeusilmoitus.

Laitila on monesti ollut äänestysaktiivisuudessa kovin mallinen kaupunki. Vaaleissa äänestämisen on kuitenkin tärkeä osa kansalaisen osallisuutta ja vaikuttamista. Nostetaanko yhdessä Laitilan äänestysaktiivisuus aiempaa korkeammalle?

Viestiä voi vaikka tiedotteella: vuonna 2024 aloitettu kuntatiedotekokeilu pyrkii tuomaan tietoa erityisesti varttuneempaa väestöä silmällä pitäen.

Tärkeää kaupunkina on viestiä selkeästi asiakaspalveluajoista ja -paikoista sekä yhteydenottotavoista. Laitilan kokoisessa kaupungissa asiakaspalvelun jatkuva virka-aikaista saavutettavuutta kaikkien toimintojen osalta ei voida taata. Palvelun kriittisyys silti määrittelee myös saavutettavuutta: esimerkiksi vesihuollon päivystys pyritään järjestämään aukottomasti. Saavutettavissa pitäisi joka tapauksessa olla tieto siitä, mihin aikoihin palvelua saa ja minkä kanavien kautta. Nykyisellään

Sujuuko osallistamistyö kuin tanssi? Monesti tärkein palaute saadaan työarjessa ja palvelujen parissa. Esimerkiksi pitämällä korvat auki kuntalaistapahtumien yhteydessä.

sähköposti- ja puhelinpalvelu ovat korvanneet merkittävästi kasvokkain tapahtuvaa palvelua palvelujen käyttäjienkin toiveiden johdosta. Palvelua toivotaan entistä enemmän muilla keinoin paikan päällä käymisen sijaan. Jokaisen palvelun osalta käytännöt pyritään Laitilassa luomaan kunkin yksikön kannalta toimiviksi ja asiakkaita hyvin palveleviksi. Laitila haluaa myös kaupunkina kannustaa suoriin yhteydenottoihin: osallistua saa ja pitää suorien yhteydenottojen kautta.

Aiemmin on kuvattu tilaisuuksia ja tapahtumia, kuten kuntalaisillat, joita kunta voi järjestää silmällä pitäen juuri kuntalaisten suoraa osallistamista. Syytä on kuitenkin tunnistaa kaupungin tuottamat tapahtumat ja tilaisuudet ylipäättään osana osallisuuden kokemusta. Laitilan kaupunki tuottaa vuoden aikana esimerkiksi kulttuuri- ja liikuntapalvelujensa sekä opistojensa kautta lukuisia

tilaisuuksia ja tapahtumia, jotka tuovat kuntalaisia yhteen. Vaikka niiden pääasiallisena tarkoituksena ei olekaan esimerkiksi asiakaspalautteen keruu tai tietyn palvelun kehittäminen, tapahtuu niissä luonnostaan sitäkin. Tilaisuudet, joissa ihmiset tulevat yhteen, ovat aina myös mahdollisuuksia osallisuuden edistymiselle.

Tärkeä on siis kaupunkina tunnistaa se, että kaupunki saa päivittäin informaatiota, jota se pystyy toimintansa kehittämisessä ottamaan huomioon. Vaikka tieto ei tule esimerkiksi kuntalaistilaisuuden tai kyselyn kautta, on se silti yhtä arvokas ja painava. Eri palvelujen osalta tulisi siis olla aktiivinen tapa käydä läpi tätä organisaatiosta tullutta informaatiota. Yksinkertaisuudessaan se voi olla esimerkiksi viikkopalaveri, jossa yksikön työntekijät käyvät arjen huomioitaan ja asiakaspalvelutilanteita läpi sekä mieltävät kehittämismahdollisuuksia niiden perusteella. Osallisuutta parhaimmillaan on se, että kuntalainen huomaa antamansa kommentin tai huomion vaikuttaneen palvelun tuottamiseen ilman sen suurempia prosesseja. Juuri tällä tavoin strategian mukaiset tavallista paremmat palvelut syntyvät jatkuvassa vuorovaikutuksessa kuntalaisiin ja palvelujen käyttäjiin.

Jalkautuminen kentälle

Asioiden valmistelu ja osallisuuden huomioiminen eivät vaadi sitä, että palvelujen käyttäjät tulevat kertomaan mielipiteitään tai niitä esimerkiksi kyselyprosessin kautta kerätään. Yksinkertaisimmallaan viranhaltija voi jalkautua kentälle eli lähestyä palvelujen käyttäjiä palvelutapahtuman äärellä. Osalle viranhaltijoista jalkautuminen onkin jatkuva osa työviikkoja: esimerkiksi työpäällikön tulee seurata urakoiden etenemistä kaupungissa. Monesti jalkautumisiin sisältyy luonnostaan kontaktia palvelunkäyttäjien (esim. tienkäyttäjien) kanssa, eikä siihen välttämättä tarvitse tavoitteellisesti pyrkiä. Jalkautumisen mahdollisuus on kuitenkin hyvä tunnistaa ja myös mieltää se yhdeksi

osallistamiskeinoksi. Pienenä ketteränä kaupunkina Laitilan yksi vahvuus on mutkaton tapa osallistaa ja kuulla kuntalaisia.

Kuntalaistiketit ja palvelupyynnöt

Perinteisen asiakaspalvelu- ja yhteydenotokäytäntöjen – soittamisen, sähköpostin lähettämisen tai paikan päällä käymisen – lisäksi kaupunki on kehittänyt aktiivisesti sähköisiä kanavia asiakaspalveluun. Käytössä on ollut ainakin Kiinteistöjen palvelupyynnöt sekä Kuntalaistiketti – kanavat. Kanavat on luotu helppokäyttöisiksi ja yhteydenottajaa ohjaaviksi välineiksi, joiden kautta asiansa saa helposti eteenpäin. Aina asiakas ei välttämättä tiedä, kenelle tai mihin yksikköönkään tulisi asiansa ilmoittaa, ja valmiit asiointikanavat nopeuttavat yhteydenottoa. Nykypäivänä monille sähköiset kanavat ovat ensisijaisia ja toivottuja tapoja yhteydenotoille, koska ne ovat myös monissa muissa yhteyksissä tuttuja tapoja ja mahdollistavat kiireettömän asioinnin oman aikataulun mukaan.

Instagramin tarinaosion (storyn) kautta voi nopeasti saada reagoineita niiltä ihmisiltä, jotka kanavaa seuraavat.

Sosiaalinen media

Sosiaalinen media on luonteeltaan vuorovaikutteinen ja osallistava. Sosiaalisen median kanavien kautta on yleensä mahdollista osoittaa mielipiteensä: tykätä (tai muulla emojilla tai kuvakkeella ilmaista mielipiteensä) tai jakaa julkaisuja sekä tietysti kommentoida niitä. Jotkut kanavat mahdollistavat esimerkiksi kyselytoiminnoilla mahdollisuuden ilmaista nopeasti mielipiteensä kysytyyn asiaan.

Sosiaalisen median kanavia on käytössä kaupungilla lukuisia eri palvelujen ja yksiköiden tarpeista lähtöisin. Kaupungilla on kanavia esimerkiksi Facebookissa, Youtubessa, X:ssä, Instagramissa, LinkedInissä ja Tiktokissa. Kanavat ovat luonteeltaan erilaisia ja niiden käyttäjäryhmissä on vaihtelua. Sen vuoksi on perusteltua toimia myös sosiaalisessa mediassa monikanavaisesti.

Sosiaalisen median reagoitien kautta saadaan helposti ja nopeasti dataa. Monesti sitä kautta ei välttämättä saada kovin suurelta ihmisjoukolta reagoineita, saati tietoa kovin syvällisellä tasolla.

Sosiaalisen median alustat ovat erittäin tehokkaita tiedon jakamisessa ja välittämisessä. Viestinnällisesti niillä on siis osallisuustyössä suuri merkitys. Niiden kautta saadaan jakoon myös mahdollisesti muita osallistumiskeinoja: kuntalaiskyselyihin ei tulisi läheskään niin runsaasti vastauksia kuin mitä niihin saadaan some-jakojen seurauksena tai kuntalaisiltaan ei tulisi niin paljoa

osallistujia, jos tietoa ei somessa jaettaisi.

Kaupunginvaltuuston kokousten live-lähetys ja televisiointi

Kaupungin ylimmän päättävän elimen, kaupunginvaltuuston, kokoukset Laitilassa televisioidaan ja live-lähetys on myös netissä seurattavissa. Televisioinnilla on ollut pitkät perinteet paikallisen Laitila TV ry:n ja kaupungin välisen kumppanuuden ansiosta. Televisiointi koskettaa kaapeli-tv-verkkoa Laitilan kaupungin alueella. Tänä päivänä televisioinnin rinnalla live-lähetyksen seuraaminen netin (Youtuben) kautta on myös mahdollista. Lähetysten seuraamisen lisäksi valtuuston kokouksia on tietysti myös aina mahdollista tulla paikan päälle kaupungintalolle seuraamaan. Varatut tilat mahdollistavat suurenkin yleisömäärän osallistumisen paikan päällä. Valtuuston kokousten tallenteet ovat Youtubessa (Laitila TV:n kanavalla) katsottavissa jälkikäteen.

Laitilassa valtuuston kokousten saavutettavuus on siis hyvällä tasolla ja kokousten seuraaminen on pyritty mahdollistamaan kaikille kuntalaisille, kuten kuuluukin. Valtuusto päättää kuntalaisia koskevista asioista, ja tiedon saaminen kokousten sisällöstä ja tehdyistä päätöksistä ovat kuntalaisosallisuuden ja -demokratian ytimessä.

Yhdessä enemmän – osallistavan budjetoinnin prosessi

Vuonna 2022 Laitilassa aloitettiin osallistavan budjetoinnin prosessi. Kaupunki siis varasi määrärahan, jonka käytöstä kuntalaiset saivat vaikuttaa suoraan. Ensimmäisenä vuonna budjettiin oli varattu 50 000 euroa määrärahaa ja sittemmin summa on ollut 30 000 euroa. Prosessi on edennyt niin, että ehdotuksia budjetin käytöstä on kerätty ainakin sähköisesti (myös esimerkiksi kuntalaisillan yhteydessä niitä on kerätty) ja valmisteluvaiheen jälkeen organisaatiossa työstetyt ehdotukset on tuotu äänestykseen. Äänestys on tapahtunut sähköisen kyselylomakkeen kautta. Ehdotusten antamista on suunnattu eri teemojen kautta (esim. ikäihmisten hyvinvoinnin edistäminen). Ehdotuksia ja äänestysvaiheessa ääniä on annettu runsaasti ja toteutukseen on päätynyt kuntalaisten toivomia asioita. Määrärahan suuruus osaltaan ohjaa ehdotuksia ja lopullisia toteutuksia, mutta osallistavan budjetoinnin kautta on saatu toteutettua kuntalaisten arjen kannalta ”pieniä suuria asioita”.

Osallistavan budjetoinnin määrärahalla Laitilassa on toteutettu esimerkiksi ulkokuntosali, jonka laitteet valittiin erityisesti ikäihmisten liikunnallisuutta tukemaan.

Osallistava budjetointi on prosessina monissa kunnissa viime vuosien aikana käyttöönotettu osallistamiskeino. Se ei vähennä sitä työtä, jota kunnissa jo tehdään: taloussuunnitelmissa ja -arvioissa laaditaan suunnitelmat kunnan varojen käytöstä kunnan ja kuntalaisten tarpeista lähtöisin. Lähtökohtaisesti kunnan varojen käyttö ei siis tietenkään ole irrallaan siitä, mitä toiveita ja tarpeita kuntalaisilla on. Osallistava budjetointi antaa suoran vaikuttamisen mahdollisuuden myös kunnan varojen käyttöön ja vahvistaa kokemusta yhdessä tekemisestä. Sen vuoksi prosessin nimeksi tai sloganiksi on Laitilassa otettu ”yhdessä enemmän”.

Yhteistyö yhdistysten ja muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa

Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa on kunnilla ollut aina tärkeää ja on sitä nykyiselläänkin jopa entistä suuremmin. Kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtävä on sote-uudistuksen jälkeen korostunut ja yhteistyö yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa on tässä tehtävässä tärkeässä asemassa. Kuntien tulee edistää hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työtä tekevien järjestöjen toimintaedellytyksiä paikallisesti.

Laitilan kaupungissa hyväksyttiin vuonna 2022 yhdistysohjelma, jossa on kuvattu yhdistysten asemaa kaupungissa ja laadittu linjoja kaupungin strategian pohjalta hyvään yhdistysyhteistyöhön. Kuntalaisille yhdistykset ovat tärkeä yhteisöllisyyden foorumi ja itsensä toteuttamisen väylä. Kun yhdistyksillä ja kaupungilla on toimiva yhteys toisiinsa, molemmat hyötyvät tilanteesta. Osallisuuden näkökulmasta yksilötasolla osallisuuden kokemus ja hyvinvointi kasvavat. Osallisuuden kokemus toteutuu myös monitasoisesti: yksilö pääsee toteuttamaan itseään ja yhdistyksen raamissa koetaan myös yhteisöllisen vaikuttamisen voimaa. Yhdistykset luovat tilan omaehtoiselle toiminnalle, josta kumpuaa kuntalaisaktiivisuutta.

Yhdistysohjelman mukaisesti yhteistyön rakentaminen ja tekeminen yhdistysten kanssa on Laitilalle tärkeää ja tavoitteena on vuoropuhelun ja osallisuuden lisääminen yhdistysten kanssa. Tavoitteina ovat myös tunnettuuden lisääminen ja toiminnan jatkuvuuden tukeminen sekä osaamisen kehittäminen.

Hyvän yhteistyön edellytyksiä on rakenteellisesti luotu siten, että vaikuttamistoimielimissä ja työryhmissä on yhdistysten edustajia. Myös kaupunginhallituksen nimeämiä kaupungin edustajia on mukana yhdistysten (vuosi)kokouksissa. Tiedonkulkua kaupungin ja yhdistysten välillä on näin pyritty edistämään ja antamaan vaikuttamismahdollisuuksia. Myös mahdollisuuksia toimeenpano-osallisuudelle on luotu ja otettu yhdistyksiä mukaan konkreettiseen tekemiseen. Esimerkiksi ukrainaispakolaisten tullessa kaupunkiin vuonna 2022, SPR:n paikallisyhdistys oli kaupungin apuna käytännön tehtävissä pakolaisten vastaanottamisessa.

Suurin vuotuinen tapahtuma Laitilassa on Munamarkkinat, joka toimii paikallisen yhdistyksen voimin. Kaupungin ja yhdistyksen välinen yhteistyö toimintaedellytysten luomiseksi markkinatapahtumalle on silti äärimmäisen tärkeä.

Avustukset

Kaupungin avustuksia myönnetään vuosittaisten hakuprosessien kautta sivistysvaliokunnan, elinvoimajaoston sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen jaoston kautta. Avustukset ovat merkittävä osa aiemmin kuvattua kaupungin ja yhdistysten välistä yhteistyötä: toimintaedellytysten luomisessa taloudellinen tuki on monesti hyvin ratkaisevassa osassa.

Sivistysvaliokunta käsittelee hakemukset perusavustusten, kohdeavustusten, kenttämäärärahojen ja kulttuuriavustusten osalta. Perusavustusta voi hakea liikunta- ja nuorisotoimintaan, joka voidaan

katsoa säännölliseksi, vähintään kerran kahdessa viikossa järjestettäväksi harrastustoiminnaksi Laitilassa. Perusavustuksen tarkoitus on tukea yhdistyksen toiminnan perusedellytyksiä. Kohdeavustusta voi hakea kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotalon uuteen toimintaan, joita voi olla esimerkiksi projekti, tilaisuus tai hankinta, jonka voidaan katsoa lisäävän ja monipuolistavan toimintaa Laitilassa. Lisäksi liikuntatoimen kohdeavustusta voidaan myöntää laitilalaiselle yhdistykselle erityisliikunnan järjestämisen tukemiseen. Kulttuuriavustuksen avustusperusteita ovat

Sivistysvaliokunta on myöntänyt toiminnantukea muun muassa Laitilan Kulttuurin Tuki ry:lle kansanperinteeseen pohjautuvien produktioiden tuottamiseksi.

pitkäjänteinen työ, saavutetut tulokset, juhlatuodot, uudet ideat ja taloudellisen tuen tarve laitilalaisen kulttuurin saralla. Kulttuuriavustusta voidaan myöntää kaikille yhteisöille (esim. yhdistys, yritys, yhtiö, osuuskunta, säätiö) joiden toiminta kohdentuu yleishyödyllisesti.

Sivistysvaliokunta myös myöntää kulttuuritoimen kustannuspaikalle varatun määrärahan puitteissa toiminnantukea isoille hankkeille ja tapahtumille, jotka perustuvat pitkäjänteiseen valmisteluun ja toimintaan.

Kotoutumisen edistämisen kohdeavustusta myöntää elinvoimajaosto voittoa tavoittelemattomille yhdistyksille, järjestöille, yhteisöille, toimintaryhmille laitilalaisiin ja Laitilassa asuviin kohdistuvaan toimintaan sekä erityisesti toimijoiden yhteistyössä toteuttamaan toimintaan. Avustuskohteeksi voi olla esimerkiksi projekti, tilaisuus tai hankinta.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen jaosto myöntää toiminta- ja kohdeavustuksia toimintaan, joka on Laitilan kaupungin arvojen mukaista ja edistää strategisten tavoitteiden toteutumista sekä täydentää kaupungin omaa palvelutoimintaa. Toiminta-avustusta voi hakea yhdistyksen sääntöjen mukaiseen perustoimintaan. Kohdeavustusta voi hakea ensisijaisesti tapahtumiin, hankkeisiin, näyttelyihin, kursseihin, leireihin ja retkiin. Avustuksia voidaan myöntää laitilalaisille yhdistyksille ja muille yhteisöille tai toispaikkakuntalaisille yhdistyksille ja muille yhteisöille, mikäli avustettava toiminta kohdistuu laitilalaisiin. Yksityishenkilöille myönnettävien avustusten ja apurahojen hakijoiden tulee asua Laitilassa.

Kaupunginhallitus päättää muiden kuin edellä kuvattujen toimielinten toimialueeseen kuuluville yhteisöille myönnettävistä avustuksista. Kaupunginhallitus päättää myös viestintää ja markkinointia koskevien avustusten ja sponsoritukien myöntämisestä silloin, kun myönnettävä tuki ylittää 10000 euroa. Kaupunginjohtaja voi myöntää viestintää ja markkinointia koskevien 2000-10 000 euron avustusten ja sponsoritukien myöntämisestä. Toimialajohtajat ja erillisyyksikköjen vastuhenkilöt päättävät viestintää ja markkinointia koskevien avustusten ja sponsoritukien myöntämisestä, kun myönnettävä määrä on alle 2000 euroa. Valiokunnat päättävät toimialaansa kuuluvien avustusten myöntämisestä, mikäli ne eivät delegoi päätösvaltaa viranhaltijalle.

Tilojen osalta kaupunki voi myös avustaa yhdistyksiä. Kaupungintalon ja kaupunginkirjaston kokoustilat ovat lähtökohtaisesti yleishyödyllisten järjestöjen varattavissa kokouskäyttöön maksutta.

Kokeilut ja uudet mahdollisuudet

Osallisuustyö elää ajassa ja pyrkii löytämään toimivat osallistamisen edistämisen keinot kulloiseenkin aikaan ja tilanteeseen parhaiten vastaten. Tässä ohjelmassa kuvatut menetelmät ja keinot pitävät itsessään paljon sisällään, mutta niiden lisäksi on olemassa uusia mahdollisuuksia, joita ei vielä ole kokeiltu. Myös uusia tapoja ja teknologioita kehitetään jatkuvasti, jotka voivat osallisuuden edistämisessä tulla pian Laitilassakin ajankohtaisiksi.

Esimerkiksi monilla kunnilla on käytössä chat-ominaisuus kunnan kotisivuilla, joka joko tekoälyyn tai aitoon henkilökontaktiin pohjautuen antaa palvelua chat-ruudun välityksellä kotisivuilla kävijöille. Asiakaspalvelukäytäntönä ja asiakaspalautteen kerääjänä ominaisuus voisi olla mahdollinen uusi osallistamiskeino myös Laitilassa.

Laitilan osallisuuden edistämisen ensimmäisen tavoitteen – osallisuuden edistämisen kattavuuden – toteuttaminen edellyttää sitä, että Laitilassa tuntosarvet uusien mahdollisuuksien suhteen ovat auki ja myös rohkeutta kokeiluihin on olemassa.

Lähteet

Laitilan kaupungin hallintosääntö (KV 13.11.2023 § 73)

Mainiampi Laitila -strategia 2022-2025 (KV 13.12.2021 § 126)

Laitilan kaupungin viestintästrategia (KH 21.9.2020 § 46)

Laitilan kaupungin yhdistysohjelma (KV 8.9.2022 § 64)

Kuntalaki 10.4.2015/410, V luku (§ 20-29), II luku § 8

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325

”Uudistuvat, erilaistuvat ja elinvoimaiset kunnat – Kuntaliiton hallitusohjelmataavoitteet 2023”, 2023 [Kuntaliiton julkaisu]

Piipponen Sirkka-Liisa & Kurikka Päivi: ”Opas kuntalaisten osallistumisen arviointiin”, 2020 [Kuntaliiton julkaisu]

Lindholm Johanna & Lindberg Robin: ”Kuntien ja järjestöjen yhteistyö hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä”, 2022 [Kuntaliiton julkaisu]

Nieminen Ville: ”Sosiaalisesti kestävä osallisuus kuntien arjessa”, 2022 [Kuntaliiton julkaisu]

Piipponen Sirkka-Liisa & Pekola-Sjöblom Marianne: ”Osallistaako kunta, osallistuuko kuntalainen?”, 2019 [Kuntaliiton julkaisu]

Johanna Laaja, Johanna Korhonen & Sinikka Mikola (toim.): ”Kaikkien kasvojen kunta. Opas yhdenvertaisuuden edistämiseen kunnan toiminnassa”, 2019 [Kuntaliiton julkaisu]

Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy: Kielitoimistonsanakirja.fi

Kuntaliitto.fi

Kuntalaisaloite.fi

Kuvat: Laitilan kaupunki